

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 71 Haziran 2020 & Volume: 13 Issue: 71 June 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SOVYET RUSYA'NIN KORENİZATSİYA (YERELLEŞTİRME) KAPSAMINDA UYGULADIĐI DİL POLİTİKALARI: ORTA ASYA ÖRNEĐI

LANGUAGE POLICIES IMPLEMENTED BY SOVIET RUSSIA WITHIN THE SCOPE OF KORENİZATSİYA (INDIGENIZATION): THE CASE OF CENTRAL ASIA

Hanife SARAÇ*

Özet

Siyasi iktidarların politikalarında kritik bir araç olarak görev alan *dil*, Sovyetlerin iktidara gelmesi ile beraber uygulamaya koydukları politikalarda da başrolde dir. Bu kapsamda uygulanan milliyetler politikası, korenizatsiya (yerelleştirme) ve Latin Alfabesine geçiş sürecini içermektedir. Diğer Rus olmayan bölgelerde olduğu gibi Orta Asya ülkelerinde de yürürlüğe giren bu politikalar ile bölgesel anlamda kültürel eşitsizliklerin giderilmesi, bölge dillerinin desteklenmesi ve Rus olmayan cumhuriyetlerdeki halkların temsilcilerine hükümette ve sendikalarda pozisyon verilmesi gibi uygulamalara geçilir. Ana dilde eğitimin kolaylaştırılması ve okuryazarlığın artırılması için Orta Asya ülkelerinde Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş süreci uygulanır. Bolşeviklerin beklediği gelişmeler kısmi olarak gözlense de fitili yakılan dil olgusu, Rus olmayan toplulukların milli benliklerini ateşleyen bir süreci başlatır. Zamanla, bölgesel halkların korenizatsiya politikasının kendi talepleri doğrultusunda güncellenmesine dair girişimleri üzerine Josef Stalin bu uygulamadan vazgeçmek zorunda kalır.

Bu çalışmada korenizatsiya politikası ve Latin alfabesine geçiş süreci, Orta Asya ülkeleri özelinde incelenmekte, ilgili politikaların etkileri ve doğurduğu sonuçlar dil özelinde mercek altına alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Korenizatsiya, Yerelleştirme, Dil Politikaları, Sovyet Rusya, Orta Asya.

Abstract

The language, which serves as a critical tool in the policies of political powers, has the leading role in the policies they put into practice with the Soviets coming to power. The nationalities policy implemented in this context includes the process of transitioning to korenizatsiya (indigenization) and the Latin Alphabet. With these policies, which have come into force in Central Asian countries as well as in other non-Russian regions, practices such as elimination of cultural inequalities in the regional sense, support of the regional languages and positioning the representatives of the peoples in the non-Russian republics in government and unions. The transition from Arabic alphabet to Latin alphabet is applied in Central Asian countries to facilitate education in the mother tongue and increase literacy. Although the developments expected by the Bolsheviks are observed partially, the fact of language burned has started a process that ignited the national selves of non-Russian communities in time. Over time, J. Stalin is forced to give up this practice, as local peoples' attempts to update their korenizatsiya policy at their own request.

In this study, korenizatsiya policy and the process of transition to the Latin alphabet are examined specifically in Central Asian countries, the effects of the related policies and their results are examined on the basis of language.

Keywords: Korenizatsiya, Indigenization, Language Policy, Soviet Russia, Central Assia.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, caylakhanife@gmail.com

GİRİŞ

Sovyet yönetimi, Ekim Devrimi ile Rusya'nın yönetimini ele geçirmiş olsa da yeni dönemde istikrarlı bir ortam tesis etmenin yolunun ülke bünyesinde bulunan ve Çarlık döneminde uygulanan Ruslaştırma politikaları ile bunaltılan azınlıklar ve Rus olmayan halklara yönelik bir takım politikalar uygulamaktan geçtiğine karar verir.

1923'ün Nisan ayında Rus Komünist Partisi, İç Savaş sırasında Rus olmayan nüfus içerisinde sebep olduğu düşmanlığı bertaraf etmek üzere korenizatsiya (yerelleştirme) politikasını uygulamaya koyar. Rus kökenli olmayanları Parti, hükümet ve sendikalar içerisinde lider kadrolara yükselterek ve SSCB bünyesindeki farklı ulusal kültürlere destek olarak, tarımsal ve çok uluslu yapısı olan ülkede halkları birleştirici bir devrimi uygulama çabasına girilir. Uzun vadede Komünist Parti liderleri, sanayileşmenin, Sovyetler Birliği'nde yaşayan çeşitli halkları sosyalist düzen içerisinde entegre edeceği beklentisini taşımaktadırlar (Liber, 1991, 15).

Korenizatsiya politikası pratikte, Rus olmayan bölgelerde ve cumhuriyetlerde yerel dillerin ve kültürlerin tekrar canlandırılmasını içermektedir. Ayrıca bu bölgelerde bulunan siyasi temsilcilere ilgili bölgenin dilini konuşabiliyor olma şartı getirilir ve bunu sağlamayanlar ise görevden alınır. Sovyet Rusya yapısı itibarıyla çok-kültürlü ve farklı milliyetlerden halkları bünyesinde barındırmaktadır. Rusya'yı tam bir sosyalist ülke haline getirme ve sanayileşme sürecini hızlandırma gibi saiklerle bu farklı segmentleri bir araya getirebilmek için alınan mevzu bahis kararların, adeta bir çimento görevi görerek halkları birleştirmesi ve bir üst Sovyet kimliği üzerinden tek tipliği sağlaması hedeflenmektedir.

Korenizatsiya politikasının uygulanabilmesi ve halkların buna entegre edilmesi sürecinin kolaylaştırılması açısından gündeme gelen diğer bir konu da Latin Alfabesine geçiş sürecidir. Etnik azınlıkların eğitimi için oluşturulan özel bir komisyonun yoğun çalışmaları sonucu Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'nın yeni alfabeğe geçiş kararı SSCB bünyesindeki bütün Türk halklarını kapsayacak şekilde alınır. 1924 yılında bu kapsamda, Moskova'daki Doğubilimleri Bilim Topluluğunda (Научное общество востоковедения) Türk Halkları için Latin Harfleri Birliği Ассоциация латинского шрифта для тюркских народностей (АСЛАТ) kurulur ve çalışmalara başlanır.

Bu süreçte uygulanan bütün politikalara aracılık eden *dil* olgusunun, kendisi ve dolaylı yollardan etkilediği kültür, müzik, din, sosyal hayat, eğitim ve benzeri unsurlar üzerinden milletlerin yönlendirilmesinde ve şekillendirilmesinde sahip olduğu etki, Sovyetlerin yönetimi ele alır almaz neden öncelikle bu alana odaklandığının cevabı niteliğindedir.

Bu çalışmada, yaşanan İç Savaş sonrasında SSCB bünyesinde yer alan Orta Asya ülkeleri ve Rus olmayan diğer uluslara yönelik tasarlanan korenizatsiya politikası ve sonrasında uygulamaya konulan Latin alfabesine geçiş süreci incelenmekte, bununla birlikte ilgili politikaların halklar üzerindeki etkisi, sonuçları ve işleyiş sürecinde *dil* olgusunun üstlendiği rol mercek altına alınmaktadır.

1. Korenizatsiya Süreci ve Hedefleri

1920'li yılların sonu ve 1930'lu yılların başında Sovyetlerin Orta Asya halklarına yönelik izledikleri kökleştirme ve yerelleştirme çalışmalarından oluşan "Korenizatsiya" (Коренизация) politikası, Orta Asya liderlerinin siyasal sadakatini kazanmaya ve yerel liderleri parti içine almaya yöneliktir. Bu politikayla Orta Asya'nın ileri gelenleri Sovyetler Birliği içinde kurulmuş Ulusal Cumhuriyetler etrafında birleşecek ve yeni Ulusal Birlik Cumhuriyetleri'nin sınırları çizilecektir. Söz konusu birleşme Sovyetler için merkezileşmenin ve sosyalist modernleşmenin bir yoludur. Bu çerçevede Orta Asya'nın yeni sınırları, hem Orta Asya'nın ileri gelenleri hem de Sovyet temsilcilerinin katıldığı görüşmelerin sonucunda şekillenir (Haugen, 2003, 237). Moskova'dan gelen hükümet temsilcilerinin katılımı ve onayıyla dahi olsa sınırların belirlenmesi gibi önemli bir konuda bölgesel toplulukların Rus olmayan liderlerinin söz sahibi olmasına izin verilmesi başlatılan yeni politikanın bir sonucudur.

Bölgesel yönetim teşkilatlanmasında yerli kadronun göreve getirilmesi kronik personel eksikliğini çözmüş olmak bir yana Rus olmayan bölgelerde parti yönetimi işlerini yerel yetkililere devretmiş olma anlamına gelmektedir (Johns, 1988, 616). Oleg Çistyakov korenizatsiyanın oluşturulan devlet organlarının yönetimine yerel halkın temsilcilerinin getirilmesi açısından önemli olduğunu varsaymaktadır. Bu temsilciler genellikle Rusça'yı az bilen ya da hiç bilmeyen kimselerdir. Çarlık Rusya'sından kalan Ruslara karşı güvensizliğin tam olarak ortadan kaldırılması için emekçilerin kendi halkından temsilcileri otonom Cumhuriyetlerin, bölgelerin yönetim birimlerinde görmeleri önem arz etmektedir (Çistyakov, 1965, 164).

V. Lenin'in Batı'nın politik ve demokratik deposundan alarak modernize ettiği ve Bolşevizme uyarladığı milletlere kendi kaderlerini tayin etme hakkı bütün eksikliklerine rağmen toplumun ve ülkenin birlik ve bütünlüğünün sağlanması yolundaki en önemli adımların başında gelmektedir (Zimanov, 1998, 12). 12. Kongre'de (17 Nisan 1923) alınan kararlardan üçüncüsü olarak korenizatsiya, Rus kültürü ve dili karşısında Rus olmayan dillerin ve kültürlerin eşitliği üzerine temellenmişti. En önemlisi de bu politika Rus olmayan kesimin parti, hükümet ve sendikalarda yönetici pozisyonlarına getirilmesi ve bu sayede konumlarının güçlendirilmesi olmuştur (Liber, 1991, 16). Korenizatsiya milli kadroların oluşturulması ve resmi yazışmaların titüler milletin dilinde yapılmaya başlanması gibi faaliyetleri içermektedir. Çok uluslu devletlerin milli politikalarında etnik azınlıkların çıkarlarının korunması önemli bir yer tutar. Sovyetlerin yürütmüş olduğu milli politikaya, özelde korenizatsiyaya ilişkin farklı bakış açıları bulunmaktadır (Agdarbekov, 1990, 4). Çok uluslu bir ülke olarak SSCB'nin, eski yönetimden devraldığı bölgeler arası karmaşa ve eski yönetimin Ruslaştırma politikası kapsamında baskıladığı yerel yetkililerin yeni ideolojiye olan temkinli duruşu gibi sorunları çözme amacıyla ortaya koyduğu bu politika, bazı görüşlere göre ise uzun vadede tüm toplumu Sovyet kimliği altında toplamayı amaçlar.

Amerikalı tarihçi Ronald Grigor Suny ve T. Martin Bolşeviklerin milli politikasıyla ilgili objektif bir değerlendirme sunmaktadır. R. Sunny ve T. Martin Sovyet yönetiminin halkların eşitliği ilkesine sadıqlığından yola çıkarak Bolşeviklerin samimi olarak geri kalmış halkların kültür düzeyini gelişmiş Avrupa devletlerinin seviyesine yükseltmenin gerekli olduğunu düşündüklerini varsaymaktadır. R. Suny ve T. Martin'e göre ilgili bölgelere adını veren yerleşik halklara yönelik ayrıcalıkları içeren ve siyaseten pozitif ayrımcılık olarak adlandırılabilir bir program SSCB tarafından yürürlüğe sokulur. Sovyet iktidarının ilk yıllarında korenizatsiya politikası Rus olmayan nüfusa ana dillerinde eğitim vermek, temsilcilerinin eğitim, kültür, sanayi, parti ve devlet organlarındaki yönetici pozisyonlarında yer almaları için onları sosyal olarak yükseltmek gibi hedefler belirlemiştir (Suny ve Naimark, 1993, 109). Bazı yabancı tarih kitaplarında da Sovyetlerin uygulamaya koyduğu bu milli politikaya ülkenin yeni yapılanması için yürütülmesi gereken zorunlu önlemler bütünü nazarıyla bakılmaktadır. Nihai hedef etnik azınlıkların asimile edilmesidir (Olcott, 1995, 201-208.). Self determinasyon (kendi kaderini tayin etme), yerelleştirme, yakınlaştırma, kaynaştırma, modernizasyon, merkezizetçilik gibi temel kavramlar etrafında oluşan kültür politikaları, Sovyet modernizasyonu ve Sovyet kimliğini oluşturmak ve yaygınlaştırmak için etkili araçlar ortaya koymuştur. Dil, folklor ve edebiyat çalışmaları bu amaç için önem taşıyan faaliyetlerin başında gelir. Bu çerçevede öncelikli olarak, yeni Sovyet toplumu ve tesis edilmeye çalışılan üst Sovyet kimliği için tehlike arz eden etnisite ve din merkezli kimlik çeşitliliği, merkezizetçi yapının belirlediği politikalar vasıtasıyla etkisiz hale getirilmeye çalışılır (Temur, 773).

Pratikte, ekonomik kalkınma hareketleri ile ivme kazandırılan korenizatsiya politikası, parti üyeleri de dâhil olmak üzere toplumda etnik duruşun daha da sertleşmesine sebep olur. Öyle ki 1920'lerin sonlarına gelindiğinde, Rus olmayan Cumhuriyetlerde ve bölgelerde yükselen bölgesel milli komünizm dalgası, ana yönetimin Rus olmayan bölgelerdeki hâkimiyetini kaybetmeye başlamasına ve ülkece sanayileşme hareketinin tehlikeye girmesine sebep olur. Bu gelişmeler sonrasında J. Stalin, SSCB'de tekrar Rusların önceliğini kapsayan kanunun uygulamaya konulması emrini vermek zorunda kalır (Liber, 1991, 15).

2. Latin Alfabesine Geçiş Süreci ve Hedefleri

Bolşeviklerce ülke genelindeki azınlıklar için uygulamaya konulan ve sıkı bir biçimde takip edilen korenizatsiya politikasının akabinde yönetim, alfabelerin modernizasyonu konusuna yönelir. Bu kapsamda özellikle Arap alfabesi kullanan Orta Asya Cumhuriyetleri'ndeki dillerin Latin alfabesine geçirilmesi ile okuryazarlık oranının artırılması, geri kalmışlığın giderilmesi ve dünya standartlarının yakalanması hedeflenir.

Hepsinden önemlisi Sovyet ideolojisini kitlelere yayma planı çerçevesinde okuryazarlığın yükseltilmesi en önemli iletişim araçlarından biri olan dilin, alfabeler üzerinden tasarlanması gerekliliğini doğurur. Ayrıca korenizatsiya politikası uyarınca Rus olmayan bölgelerdeki eğitim ve siyaset işlerinin yerel dillerde sürdürülecek olması bu bölgelerde kullanılan ve elverişli durumda bulunmayan dillerin revizyonunu gerekli kılmaktadır (Martin, 2017, 185). Sovyet devleti için dil politikası 1920-1930'lu yıllardaki milli devlet yapılanmasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İktidar, dil yapılanmasıyla ilgili devlet politikalarının derinleştirilmesini, entelektüel kadroların hazırlanmasını arzu etmektedir (Daudov, Mamışeva, 2011, 7). Fakat dil çeşitliliğinin genişliği bu sürecin zorluklarından birini teşkil etmektedir. Yeni yönetim bu şartlarda yeni tip toplumun ilk temellerini oluşturacak tek, birleştirici bir yazının oluşturulmasını oldukça önemser (Bazarova, 2006).

Hükümet ülke genelinde Rus olmayan bölgelerdeki dillerin standartlaştırılması ve modernize edilmesi sürecinde her türlü desteği sağlar. Kademeli olarak Latin alfabesine geçişin sağlanması için yapılması gerekenlere dair çeşitli toplantılar düzenlenir ve planlamalar yapılır. Bu kapsamda, 1926 yılına doğru Türk dillerinin topluca Latin alfabesine geçiş süreci başladığında SSCB'nin bu alanda az da olsa teorik ve pratik tecrübesi vardır. Latin alfabesine geçiş sürecinin ilk aşaması 1926 yılının Şubat-Mart ayları arasında Bakü Türkoloji Kongresinde gerçekleştirilir. Kongre için Azerbaycan'ın seçilmesi tesadüf değildir; zira Azerbaycan Latin alfabesine geçiş sürecini tamamlamış bir ülkedir. Birinci Bakü Türkoloji Kurultayı 26 Şubat- 6 Mart tarihleri arasında gerçekleştirilir. Bu kurultay, bütün Türk dünyasının kültür hayatını derinden etkileyecek Latin alfabesine geçiş süreci konusunda tam bir kırılma noktası olur. Azerbaycan, bu dönemde "Latincilik" olarak isimlendirilen bu girişimin merkezi rolünü üstlenmiştir ve Türk dünyasının kalan bölgelerine prototip oluşturacak bir örnek ülke özelliği kazanmış bulunmaktadır (Gündoğdu, 2014, 10). Kongrede otonom Türk bölgelerinin ve Cumhuriyetlerinin bütün temsilcileri ile SSCB ve Ukrayna Bilimler Akademisi delegeleri, Kafkasya ve Sovyetler Birliği Merkez şarkiyatçıları, Almanya, Türkiye ve diğer ülkelerden bilim insanları da hazır bulunur. Kongredeki tartışma sonrası oy çokluğuyla istisnasız bütün Türk halklarının Arap alfabesinden Latin alfabesine geçmesine karar verilir. "Evet oy" sayısı 101, "hayır oy" sayısı 7, "çekimser oy" verenlerin sayısı ise 6'dır. Merkez Yürütme Komitesi'nin, 1928 yılının Ocak ayında Taşkent'te gerçekleşen ikinci genel kurulunda Yeni Türk alfabesinin uygulama sürecinin etapları görüşülür. Bu toplantıda alınan kararlar Latin alfabesinin yavaş yavaş ortaokullar ve teknik okullara, 1928-1929 yıllarından itibaren ise ilkokul eğitimine dâhil edilmesini kapsamaktadır. Üçüncü genel kurul toplantısı 1928 yılında Kazan'da gerçekleştirilir.

Komite daha sonra SSCB halklarının 70 dilinin Latin alfabesine geçişi için çalışmalar başlatır (Kosmarski'den aktaran Dyatlenko, 2008, 87). Komitenin tarihi kaynakları Latin alfabesine geçiş sürecinin partinin sıkı denetimi altında yapıldığı görülmektedir. Kırgızistan bunun örneklerinden biridir. Kırgızistan'ın Latin alfabesine geçiş kararı buradaki sorumlu birimlerin yöneticileri ve kültür adamlarının 1 Temmuz 1926 tarihinde gerçekleştirdikleri toplantıda alınmıştır. 12 Mart 1927 tarihinde Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurucu heyetinin imzaladığı kararnamede diğerlerinin yanı sıra "Kırgızistan'da 1927 yılından itibaren mutlak suretle yeni Kırgız Alfabesine geçilmeli" kararı da yer almıştır (Djunusov, 1952, 147). 1927 yılının Haziran ayında yapılan "Bakü Yeni Türk Alfabelerinin Standardizasyonu komisyonu" standart konusunu tamamıyla çözmesinin (Ploskih, 2001, 66) ardından "Dördüncü Kırgızistan Parti Konferansı"nda yeni Kırgız alfabesinin pekiştirilmesinin hızlandırılması gerektiği kararı alınmıştır (Danıyarov, 1980, 81). 1930'a gelindiğinde bütün kitaplar Latin alfabesiyle basılmaya başlanır. En sonunda 29 Kasım 1929 da

Kırgızistan Genel kurulunda alınan bir kararla Arap alfabesi tamamen yasaklanır (Djunusov, 1952, 148).

Kırgızistan'la kıyaslandığında, Arap alfabesiyle münasebeti daha eski ve derin olan Özbekistan'da Latin alfabesine geçişin daha zorlu olacağı öngörülmüştür. Ancak beklenen olmaz ve bu süreçte komşu Özbekistan'da hafif itirazlarla karşılaşılır. Bakü'deki Türkoloji Kongresi yaklaşırken Özbek entelijensiyası arasında Özbek edebi dili olarak hangi lehçenin seçileceği hususunda sıkı bir mücadele hâkimdir. Sonuçta Arap alfabesi savunucuları bertaraf edilir. Latin alfabesine geçiş sürecinde Tataristan ve Kazakistan'da olduğu üzere organize protestolarla karşılaşılmamıştır (Vıdrin, 2009). Çoğunluğu Müslüman olan Türk Devletleri'nde Arap alfabesinin İslam dininin bir simgesi olarak görülmesi genel manada eleştirilerin ve itirazların odak noktasını oluşturmuştur. Fakat yenilikçi kesimin eskiden beri sürdürdüğü organize çalışmalar ve Bolşeviklerin de bu yöndeki teşvikleri Latin alfabesine olan muhalefetin güçlenmesinin önüne geçer.

Netice itibariyle 1930'lara gelindiğinde SSCB'de yaşayan halkların büyük çoğunluğu ile Orta Asya Cumhuriyetleri'nde Latin alfabesinin üstünlüğü sağlanmış ve geçiş büyük oranda tamamlanmış olur (Alpatov, 2000).

3. Süreçten Beklentiler Nasıl Sonuçlandı?

Uygulanan milliyet politikaları kapsamında bölgesel komünist partilerde Rus olmayanların sayısındaki artış tam anlamıyla gücün Rus olmayanlara geçmesi anlamına gelmemektedir. Sonuçta Komünist Parti, demokrasi ilkelerine göre işlemediğinden dolayı çoğunluğun söz sahibi olması gerektiği ilkesi geçerli değildir. Dahası Parti, 1920'lerde çok daha fazla merkeze bağlı olma eğilimine girmiştir. Rus olmayan kadronun artmasına rağmen ellerinde bulunan gücün kontrol altında tutulduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Esasen güç, Moskova'da ve Rus olmayan Cumhuriyetlerde de Rus ya da Ruslaştırılmış kadroların elinde bulunmaktadır. Merkezi Parti, yerli elitlerin sadece görünürde güç sahibi olmalarına izin vermektedir (Liber, 1991, 20). Dolayısıyla bölge insanların kendilerinden olan birileri tarafından temsil edilmesi ve temsilcilerinin Parti içerisinde ya da sendikalarda görev almaları görünürde demokratik, özünde sembolik bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Bununla beraber, korenizatsiya politikaları ve süreci SSCB'deki yerli halkların entegrasyonunu sağlama ya da Sovyet kimliği kazanmaları bir yana, kendi Cumhuriyetleri'nde yaşayan insanların daha fazla imtiyaz hakkı elde etmeleri gerektiğini savunacak seviyede bir ulusal bilincin şekillenmesine sebep olur (Kaiser, 1994, 138). 1920'lerde uygulanan bu milliyet politikaları ile Orta Asya'da Özbekistan ve Türkmenistan gibi ülkelerde ulusal söylemler istenmeyen ve beklenmeye ölçülerde politize olmuş ve daha güçlü bir hale gelmiştir (Haugen, 2003, 237). 1920'lerin sonlarına yaklaşıldığında, ellerindeki gücün sembolik ve kontrol altında olduğu düşünülen yerel parti liderleri, adeta kendilerine verilen rolü oynamayı bırakarak kendi bölgelerinin hakkını savunur konuma gelirler. Merkezi yönetimin onlardan beklentisi siyasetten arındırılmış bir şekilde kendi kültürel ve tarihi miraslarının temsilciliğini yapmaktır; fakat bölgesel partiler içerisindeki bazı gruplar üzerinde bu özgürlük ortamı farklı etkilerde bulunur. İlerleyen dönemde 1930'lu yıllara gelindiğinde, korenizatsiya politikaları ile alakalı merkezi otoriteler ile yerli elitler (temsilciler) arasında çok temel görüş ayrılıkları baş gösterecektir. Yerli elitlerin istekleri aşağıda sıralanan maddelerin talep edilmesine kadar gider:

- Rus olmayan Cumhuriyetlerin ulusal, ekonomik, sosyal ve siyasi ayrıcalıkları tanınmalı ve onlara saygı duyulmalı,
- Çarlık döneminde baskı altında kalan Rus olmayan kültürler desteklenmeli ve kalkınmalarına yardımcı bulunulmalı,
- Rus olmayan kadrolar ve hükümetteki bürokratlar tekrar seçilmeli ve daha yüksek makamlara getirilmeli,
- Sosyalizmi tesis edebilmek için Rus olmayanların kendi dilleri üzerinden siyasi bilinçleri kuvvetlendirilmeli,

- e) Rus olmayan bölgelerdeki şehirlerde Rusların hegemonyası ortadan kaldırılmalıdır (Liber, 1991, 21).

Benzer görüşler ve korenizatsiya politikasının bahsi geçen maddeler uyarınca revize edilmesine yönelik beklentiler diğer bölgelerde olduğu gibi Orta Asya Cumhuriyetleri'nde de dile getirilir. Bu istekler, Sovyet merkez hükümetinin, "yerellerin politize edilmeden temsil edilmesi", "geri kalmışlıklar bertaraf edilirken merkez Sovyet hükümetine olan bağlılığın artırılması" ve "Sosyalist olma yolunda gerekirse öz milliyetlerin ikinci plana atılması" şeklindeki esas beklenti ve hedefleri ile taban tabana zıttır. Mevcut gelişmeler ışığında J. Stalin, kademeli olarak korenizatsiya politikasının durdurulmasına ve Ruslaştırma politikasına dönülmesine karar verir.

V. Lenin döneminde başlatılan ve yerelleştirme, kendi kaderini tayin etme ve bölgesel halkların statüsünün iyileştirilmesi temelinde kurgulanan milliyet politikaları (korenizatsiya ve latin alfabesine geçiş) Çarlık Rusyası'nda yıllarca ezilen ve zulüm gören Müslüman Orta Asya halkları tarafından ilk olarak memnuniyetle karşılanmıştır (Bingöl, 2004, 46). Stalinist rejim döneminde ise bu yıllarda devlet kurma kabiliyetinin sadece Ruslara ait olduğu fikriyle ulusal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelen korenizatsiya, V. Lenin'in ulus tesis etme politikasının yerine, "biçimsel olarak ulusal, içerik olarak sosyalist" şeklinde format değiştirir. (Coldoşov, 2017, 246-247). Dolayısıyla içerik olarak değişime uğrayan ve uygulamada da sertleşen milliyetler politikası, dil unsurunun halklar üzerindeki önemli etkisi ve ulusal dinamikleri harekete geçirmesi ile başka bir yöne doğru ilerlemeye başlar. Dolayısıyla, farklılıkları ortadan kaldırma ve bir bütün olarak Sovyetleşme arzusundaki rejim, mevcut tehlikenin baş göstermesi ve kontrolün kaybedileceği endişesi ile mevcut politikaya son verir.

İlerleyen dönemde SSCB'de tekrar aktif hale getirilen Ruslaştırma politikaları, bazı iktidarların döneminde yumuşatılmış, yani korenizatsiya tekrar ön plana çıkarılmıştır. Fakat genel olarak bakıldığında 1991 yılında Sovyetler Birliği yıkılana kadarki süreçte Rusça hâkim dil konumunu sürdürmüştür.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kurulduğu andan itibaren devrim başarısı ile yetinmeyip planlarını uzun vadede canlı tutmaya çalışan Bolşevikler, tasarladıkları politikaların birçoğunda stratejik öneme sahip olduğunu düşündükleri *dil* kavramına büyük roller biçmiştir. Dilin uygulanan politikadaki etkin rolü şüphesiz, sadece bir iletişim aracı olmaktan öte kültürleri, tarihi, eğitimi, dini, edebiyatı, müziği özetle bir toplumun kimliğini ortaya koyan her bir detayın içinde var olmasında yatar. Bu anlamda Sovyetler, her zaman hedeflerine ulaşamamış olsalar dahi dil merkezli politikalar gerçekleştiren ve büyük kitleleri bu vasıta ile yönlendirebilen, tarihteki en etkili politika uzmanlarının yetiştiği devletler arasında gösterilebilir.

Nitekim Sovyet döneminin devrimden sonraki ilk yılları Rus olmayan Cumhuriyetlerdeki Ruslar için ayrıcalıklı bir dönem olmamıştır. Çünkü Sovyet liderleri Ruslaştırma politikalarını bir ulus yaratma yolunda (nation-building) en temel sorun olarak görmüş ve Rus olmayan ulusların kültürlerinin tanınması için bir program başlatmıştır. Bu bağlamda Sovyet elitinin oluşturulmasında Rus olmayan milletlerin de katılımını sağlamak için yerel elitlerin işbirliği ya da siyasi manada bir nevi pozitif ayrımcılık örneğini teşkil eden korenizatsiya (yerelleştirme) politikası uygulanır. Bu politikayı V. Lenin, "Milli eşitsizliklerin aktif bir şekilde telafi edilmesine", "Rus olmayan bölgelerde yaşayan halkların dillerinin ve kültürlerinin tanınmasına" yönelik olarak başlatmış olsa da J. Stalin, 1920'nin sonlarına doğru politikayı "biçimsel olarak milli, içerik olarak sosyalist" şeklinde tanımlayarak yeniden şekillendirir.

Korenizatsiya politikası, bölgesel toplulukların gönlünü alma açısından başta memnuniyetle karşılanmıştır. Fakat Bolşeviklerin, "yeni Sovyet toplumu için tehlike arz eden çeşitli etnisite ve din merkezli kimlikleri merkezîyetçi yapının belirlediği sosyal norm ve yaptırımlarla etkisiz hâle getirmek" gibi bir ajandasının olduğu gerçeği, bazı araştırmacılar tarafından korenizatsiya politikasının samimiyetsiz olduğu gerekçesiyle eleştirilmesine neden olmuştur.

Ulusal dillerin canlandırılması, eğitim sisteminin revize edilmesi ve alfabe değişimi şeklindeki politikalar, ağırlıklı ve sistematik olarak uygulanmasına rağmen, Orta Asya milletleri ve Ruslar arasındaki kültürel farklılıklar bertaraf edilememiştir. Hatta bu duruma ek olarak, kendi dillerinin konuşulmasında ve kültürlerinin yaşanmasında rahat bir hareket alanı bulan halkların sürece verdiği tepki etnik kökenlerine daha fazla sarılmak şeklinde kendini göstermiştir.

Orta Asya ülkelerinde, her ne kadar sonrasında kabul edilmiş olsa da Latin alfabesine geçiş süreci, Arap alfabesine olan tarihi bağlılığın ve bir nevi dinleri olan İslamiyet'in izlerini taşıyor olmasının etkisiyle çeşitli itirazlara ve muhalefete maruz kalmıştır. Ancak, gelişimini hızlandıran Batı medeniyetlerinin standardını yakalama, dil ve eğitim sisteminin artık modernize edilmesi gerekliliği ve Arap alfabesinin pratikteki zorluğu ve eksiklikleri (sessiz harflerin olmayışı) gibi objektif gerçekler baskın geldiğinden Latin alfabesine geçiş süreci tamamlanmıştır.

Sosyalizmi, Rus ya da Rus olmayan fark etmeksizin tüm SSCB hattına yayma, hatta Sovyet Rusya'nın dışına taşıyarak küresel bir boyut kazandırma hayalleri taşıyan Bolşevikler, etnik ve kültürel farklılıkların Sovyet kimliği potasında eritilmesini içeren korenizatsiya politikası ile faaliyetlerine ilk olarak içerden başlamıştır. Milliyet politikaları kapsamında geliştirdiği yerleştirme ve Latin alfabesine geçiş uygulamalarının odak noktasını oluşturan *dil* ögesi oldukça önemsenmiş ve standardize edilmesi, modernizasyonu anlamında çok detaylı çalışmalar yapılarak politikalara yansıtılmıştır. Okuryazarlığın ilgili bölgelerde artması, dil ve kültürlerin canlandırılması, Rus olmayan hakların yeni yönetime olan bakışını pozitif çevirme noktalarında başarı sağlanmış olsa da, Komünist Parti'nin esas planlarının gerçekleşmediği çok açıktır. Sonraki dönemde gerek Orta Asya'da gerekse Rus olmayan diğer toplumlarda dönem dönem Çarlık zamanlarından kalan Ruslaştırma politikaları tekrar aktif hale getirilmiştir. En nihayetinde, 1991 yılına gelindiğinde yıkılan büyük birlikten geriye kalan ve Rus olmayan cumhuriyetler kendi isimleri ile bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Siyasi iktidarların en fazla önem attığı politikalara aracılık eden *dil*, bu yönüyle sadece bir iletişim aracı olmaktan çok halkların karakterini ortaya koyma, kimliğini ve bilincini yansıtmaya gibi oldukça hayati bir role sahiptir. Dil kültürdür, kültür bilinci tesis eder. Bilinç ise kitleleri harekete geçirir.

KAYNAKÇA

- Alpatov, Vladimir (2000). *150 yazıkov i politika: 1917–2000*. Kraft+İV RAN, Moskova.
- Agdarbekov, Tokijan (1990). *Problemi natsional'no-gosudarstvennogo stroitel'stva v Kazahstane (1920–1936 gg.)*. Nauka, Alma-ata.
- Bingol, Yılmaz (2004). Nationalism and democracy in post-communist Central Asia. *Asian Ethnicity*, 5(1), 43-60.
- Coldoşov, Altınbek (2017). "Kırgızistan İç Siyaseti", *Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset*. Cengiz Buyar (Ed.) BYR, Bişkek, s. 245-286.
- Bazarova, Valentina (2006). *Latinizatsiya buryat-mongol'skoy pis'mennosti v 1920–1930-ye gg.*, İPK FGOU VPO VSGAKİ, Ulan-Ude.
- Çistyakov, Oleg (1965). Korenizatsiya gosudarstvennogo apparata natsional'nın rayonov v perviye godı Sovetskoy vlasti (po materialam natsional'nın rayonov Srednego Povoljya). *Pravovedeniye*, № 1, s. 164–168.
- Daniyarov, Sanjarbek (1980). *Bor'ba kompartii Kirgizii za vseobşçuyu gramotnost'*, "Kırgızstan". Frunze.
- Daudov, Abdulla; Mamuşeva, Yelena (2011). İz istorii latinizatsii natsional'nın alfavitov SSSR. *Vestnik SPBGU*, ser.2., V1p.2, s.7-12.
- Dyatlenko, Pavel (2008). "Yazıkoviye reformı v Tsentral'noy Azii: trendı – tselii – itogi. *Vestnik Yeorazii*, s.80-107.
- Djunusov, Mashud (1952). *K voprosu o formirovanii kirgizskoy sotsialistiçeskoj natsi.*, Kirgosizdat, Frunze.
- Gündoğdu, Abdullah (2014). Türk Dil Birliğinin Sonbaharı (1926- 1941 Latin Alfabesi Dönemi). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54, 2, 1-18.
- Haugen, Arne (2003). *The establishment of national republics in Soviet Central Asia*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kaiser, Robert (2017). *The Geography of Nationalism in Russia and the USSR*. Princeton University Press.
- Liber, George (1991). Korenizatsiya: restructuring Soviet nationality policy in the 1920s. *Ethnic and Racial Studies*, 14(1), 15-23.
- Martin, Terry (2001). *The affirmative action empire: Nations and nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*. Cornell University Press.
- Olcott, Martha Brill (1995). *The Kazakhs*. Stanford, Calif: Hoover Institution Press.
- Ploskih, Svetlana (2001). *Dve stranitsi repressirovannoy kul'turi Kirgizstana, İstoriko-sotsiolingvistiçeskoje naslediye Ye. Polivanova i K. Tıstanova*. İlim, Bişkek.
- Suny Ronald Grigor; Naimark Norman (1993). *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution, and the Collapse of the Soviet Union*. Stanford: Stanford University Press.
- Temur, Nezir (2018). Bolşevik İdeolojinin Yaygınlaştırılmasında ve Edebiyatında Yaygın Bir Unsur Olarak Folklor. *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, s. 759-776.
- Vidrin, Andrey (2009). *Yazıkovaya politika Uzbekistane. Fitrat, Polivanov, Stalin drugiy*. <http://www.ferghana.ru/zvezda/vydrin.htm>
- Zimanov, Salık (1998). *Teoriye i praktika avtonomizatsii v SSSR*. Jeti Jargı, Almatı.